

تصاویر صفحه ۳۹ و ۴۰	نقشه صفحه ۳۸	تصویر صفحه ۳۶ و ۳۷
---------------------	--------------	--------------------

انتظارات یادگیری

انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند:

- درباره اینکه تقسیم کار اجتماعی موجب پیدایش شهرها شد، توضیح دهند.
- مشکلات مبادله کالا با کالا را بیان کنند.
- ویژگیهای تمدن را برشمرند.
- از روی نقشه، تعدادی از تمدنهای باستانی و رودهای مهم کنارشان را نام ببرند.
- آثار به جا مانده از تمدن ایلام را با ویژگی های تمدن منطبق کنند.

مواد و وسایل مورد نیاز: کتاب درسی، تصاویری از خط میخی، ممکن است تصاویر این خطها را کپی کنید و در اختیار دانش‌آموزان بگذارید. تصاویری از معبد چغازنبیل و شهر شوش.

آماده کنید

پس از مبحث «روستاهای نخستین چگونه به وجود آمده‌اند؟»، ذهن دانش‌آموزان برای شکلگیری کاملاً آماده است. از آنها بخواهید در تصورشان سوار ماشین زمان شوند و به حدود پنج هزار سال پیش، برگردند. در آن زمان تعداد زیادی از انسانها در روستاها یکجانشین شده بودند، کشاورزی میکردند و کمکم با رونق کشاورزی محصولات آنها اضافه بر نیازشان شد و به این ترتیب نیازی نبود که همه برای رفع نیاز غذایی خود، کشاورزی کنند. بنابراین تعدادی از کشاورزان به شغل‌های دیگر روی آوردند.

از دانشآموزان بخواهید بررسیکنند در آزمون چه مشاغلی بهغیر از کشاورزی بهوجود آمده بود. آنها ممکن است به ساختن ابزار، وسایل زندگی، دادوستد و خدماتی چون دوختن لباس، کوتاه کردن موی سر اشاره کنند. در این بخش از دانشآموزان بپرسید به نظر شما آنها چگونه کالاهای مورد نیاز خود را خرید و فروش میکردند، بدون آنکه پول اختراع شده باشد. سپس مبادله کالا با کالا را توضیح دهید و بخواهید آنها فکر کنند این نوع مبادله چه مشکلاتی به وجود میآورد. برای مثال، ارزش کالاها با هم یکسان نبود، زیرا تعداد کار انجام شده برای تولید هر یک مساوی نبود. برای مثال، فردی به گندم نیاز داشت و خودش تبر درست میکرد اما فرد مقابل به تبر نیاز نداشت.

به دانشآموزان توضیح دهید علاوه بر نیروی کار مازاد، گسترش روستاها و از بههم پیوستن آنها شهرهای بزرگی بهوجود آمد که به علت افزایش جمعیت نیاز به مقرراتی داشت که افراد از آن پیروی کنند و در جامعه هر جومرج به وجود نیاید. فرمانروایان برای کنترل شهرها و روستاها قوانینی وضع میکردند تا از طریق آنها بتوانند در سرزمینهای خود نظم برقرار کنند.

آموزش دهید

پس از اینکه دانشآموزان با روند بهوجود آمدن شهرها آشنا شدند کلمه تمدن را روی تخته بنویسید. سپس تصویر صفحه ۳۷ را نشان دهید که همزمان با پیدایش شهرهای بزرگ این ویژگیها یا خصوصیات در آنها بهوجود آمد.

۱. حکومت و فرمانروا

۲. اختراع خط که تجربیات ملتی را به ملل دیگر انتقال میداد.

۳. دادوستد یکی از نمادهای تمدن است و رواج آن باعث رونق اقتصادی و رشد مردم در آن تمدن می شد.

۴. عقاید مذهبی و مکانهایی که مردم در آن عبادت میکردند از نمادهای بسیار مهم تمدن است و در بسیاری از

آنها به جا مانده است.

۵. قانون و مقررات را توضیح دادیم که برای برقراری نظم در جامعه، یکسری قوانین از طرف حاکمان وضع میشد، مانند قانون حمورابی در تمدن بابل.

۶. با افزایش جمعیت و مازاد محصولات کشاورزی، تقسیم کار و تخصص و مهارت هم در بین جوامع به وجود آمد و هر تمدنی با توجه به شرایط طبیعی و نوع محصولات تولیدی خود، دارای قوانینی در مورد تقسیم کار و مهارت در آنها شد.

۷. آثار هنری مانند سفالگری، کندهکاری، نقاشی، قلمزنی و ...، یکی از نمادهای عمده هر تمدن است، بنابراین تمدن های مختلف با توجه به شرایط زندگی شان دارای آثار هنری متفاوتی هستند.

بهتر است اینموارد را بر روی تابلوی کلاس نقاشی کنید و یا مورد به مورد آنها را بنویسید و با دانشآموزان مرور کنید.

پس از آنکه دانشآموزان با مفهوم تمدن آشنا شدند، نتیجه گیری کنید که در سرزمین ما نیز در گذشتههای دور تمدنهایی پدید آمده بودند. سپس آنها را به نقشه رجوع دهید.

نقشه صفحه ۳۸ یکی از ابزارهای مهم در تدریس این درس است. دانشآموزان را به گروههایی تقسیم کنید و از آنها بخواهید:

۱. چند تمدن روی نقشه را نام ببرند. شهر سوخته، جیرفت، ایلام، تپه تلیک، مارلیک، تپه حسنلو، آشور، سومر، بابل، لیدی و مصر.

۲. این تمدنها در کنار کدام رودها پدید آمدهاند؟ تمدن ایلام (رود کارون)، تمدن مصر (رود نیل).

۳. دو تمدن باستانی که در گذشتههای دور ایران پدید آمدهاند و از بین رفته اند؟ تمدن ایلام، شهر سوخته، جیرفت، مارلیک، توجه اگر دانشآموزان بتوانند حداقل دو تمدن باستانی ایران را نام ببرند، کافی است.

در این بخش تمدن ایلام و ویژگیهای آن توضیح داده میشود، از یکسو توجه کنید که در سالهای قبل در آموزش تاریخ پرداختن به تمدنهای باستانی ایران (پیش از آریاییها) مغفول واقع شده بود اما در این کتاب جدید تمدن ایلام به عنوان یک تمدن مهم مربوط به چند هزار سال قدمت مورد توجه قرار گرفته است. از سوی دیگر بعد از توضیح مفهوم تمدن لازم است یکی از دانش آموزان متن درس را بخوانند تا متوجه شوند تمام مظاهر و ویژگی هایی که در صفحه ۳۷ نوشته بود در این متن آمده است. از دانش آموزان بخواهید مصداقهای ویژگیهای تمدن ایلام را در کادری ترسیم کنند.

<p>تقسیم کار و مهارت در کارها وجود آمده بود</p> <p>مردم ایلام به کشاورزی، دامداری، فلز کاری، سفالگری، مجسمهسازی مشغول بودند.</p>	<p>عقاید مذهبی داشتند</p> <p>پرستشگاه مشهور و عظیم چغازنبیل (با توجه به تصویر کتاب)</p>	<p>آثار هنری داشتند</p> <p>تصویر از سر پرچم تمدن ایلام (با توجه به تصویر کتاب)</p>	<p>حکومت و فرمانروا داشتند</p> <p>یکی از پادشاهان ایلام شهر شوش را پایتخت قرار داد.</p>
<p>قانون و مقررات داشتند</p> <p>تمامی این فعالیت ها با قوانین و نظم خاصی انجام میشد.</p>	<p>داد و ستد می کردند</p> <p>مردم ایلام در بازارهای بزرگی که در آنجا وجود داشت، تجارت میکردند.</p>	<p>خط داشتند</p> <p>از خط تصویری و خط ایلامی استفاده میکردند. (با توجه به تصویر کتاب)</p>	

به پایان برید

با جمع بندی درس، مفهوم تمدن و ویژگیهای آن را برای دانش آموزان مرور کنید و تمدنهای باستانی ایران را نام ببرید.

با انجام فعالیت صفحه ۴۰ درس را کامل کنید.

سؤال ۱: تمدن ایلام در کنار رود کارون به وجود آمده است.

سؤال ۲: استان خوزستان فعلی، ایلام، لرستان و کهگیلویه و بویراحمد.

سؤال ۳: توضیحات در کادرهای بالا آمده است.

ملاحظات تدریس

برای فعالیت پایانی، فعالیت شماره ۴ صفحه ۴۴ کتاب در بخش به کار ببندیم را انجام دهید. این فعالیت بیشتر مبتنی بر خلاقیت است، از دانشآموزان بخواهید در جدول نشانهایی برای هر واژه رسم کنند.

توجه کنید این نشانها ممکن است متفاوت باشد اما باید اولاً ساده و دوماً قابل فهم باشند. به آنها بگویید اگر تصویری میکشید و به دوستان نشان میدید، باید بفهمد منظور شما چیست؟

مانند کودک و گاو از رودخانه عبور کردند (رفتند).

آن مرد داس کشاورزی و نیزه درست میکند.

محورهای عمده ارزشیابی

چگونگی به وجود آمدن شهرها براساس تقسیم کار، مشکلات مبادله کالا با کالا را بیان کند. ویژگیهای تمدن را بشمارد و تمدن ایلام و آثار آن را با آنها منطبق کند. از روی نقشه تعدادی از تمدنهای باستانی و رودهای مهم آنها را نام ببرد.

ملاحظات تدریس / دانستیهای معلم

شهر شوش

شهر باستانی شوش مرکز تمدن ایلام بوده که واقع در ۱۵۰ کیلومتری شرق رود دجله در استان خوزستان است. شوش یکی از قدیمی ترین سکونت گاه‌های شناخته شده منطقه است که تاریخ بنای آن ۴۲۰۰ سال قبل از میلاد است. با وجود اینکه نخستین آثار یک دهکده مسکونی در آن مربوط به ۷۰۰۰ سال ق. م. هستند.

شهر باستانی شوش، روزگاری مرکز برخورد دو تمدن مهم بوده، که هر یک به سهم خود در دیگری تأثیر داشته است، یکی تمدن میانرودان و دیگری تمدن ایلام. قرار گرفتن این منطقه در شمال خلیج فارس و نیز همسایگی با میانرودان در پیدایش این وضع ویژه، تأثیر بسیاری داشته است.

شوش در دوره هخامنشیان شکوه گذشته خویش را بازیافت و چهارراه شرق و غرب گردید. با توجه به اهمیت و موقعیت جغرافیایی و سیاسی خاص شوش بود که راه‌های بسیاری و به ویژه راه بزرگ موسوم به «راه شاهی» ارتباط این شهر را به نقاط گوناگون جهان برقرار کرد.

راه شاهی که در دوره هخامنشیان و به دستور داریوش بزرگ ساخته شد، شهر شوش، پایتخت سیاسی دولت هخامنشیان را به پاسارگاد، تخت جمشید و دیگر شهرهای امپراتوری، از جمله شهر نامی «سارد» پایتخت کشور لیدیه، پیوند می داد.

در این شهر قلعه‌ای محکم و قدیمی، بازارهایی باشکوه و مسجدی با ستون‌های گرد وجود داشته‌اند. این شهر به داشتن منسوجات ابریشمی خام، ترنج، انار و نیشکر معروف بوده است. آرامگاه دانیال نبی در شهر شوش واقع گردیده است. شوش در دوره اسلامی نیز مدت‌ها از شهرهای پرجمعیت و پررونق بود، هنگامی که مرکز خوزستان به اهواز منتقل شد، شوش کم‌کم اهمیت خود را از دست داد.

درس ۱۰ مورخان چگونه گذشته را مطالعه میکنند؟

تصاویر ص ۴۳ و ۴۴

تصاویر ص ۴۲

تصاویر ص ۴۱

انتظارات یادگیری

انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند:

- کار یک مورخ را در مطالعه تاریخ بیان کنند.
 - کار یک باستانشناس را بیان کنند.
 - کاربردهای موزه را بیان کنند و اهمیت آن را بگویند.
 - در صورت امکان به همراه معلم از یک موزه بازدید و آداب و رفتارهای مناسب در موزه را تشخیص دهند.
 - به کمک بزرگترها موزه ای در شهر یا استان محل زندگی خود را شناسایی کنند.
 - با توجه به تصاویر جامانده از تمدن باستانی بتوانند آثار و اشیای قدیمی را تشخیص دهند و بررسی کنند.
- مواد و وسایل مورد نیاز: کتاب درسی، گل سفال، تصاویری از اشیای درون یک موزه، پاکت کاغذی، چند چیز کوچک شخصی، سنگهای ریز و درشت و نسبتاً صاف براید درست کردن اجاق سنگی، رفتن به یک موزه یا بنای تاریخی.

آماده کنید

از حافظه دانش‌آموزان کمک بگیرید و به آنها یادآوری کنید که در سال گذشته یاد گرفتند که برای مبحث رشد از وسایل دوران کودکی‌شان استفاده کنند و با آوردن وسایل دوران نوزادی و کودکی پی بردند که این وسایل مدارک و شواهدی مبنی بر رشد آنهاستو این موضوع در مطالعه گذشتگان نیز وجود دارد.

درباره درس از دانش‌آموزان پرسید :

- از کجا فهمیدها‌ند که تمدن ایلام دارای خط بوده است؟

- چه کسانی چنین موضوعی را فهمیدها‌ند؟ از کجا میدانیم که تمدن ایلام مذهب و پرستشگاه داشتند؟

- به نظر شما چه کسانی این اشیا و وسایل را کشف کرده و مطالعه میکنند؟

آموزش دهید

از تصاویر مورخ و باستانشناس در کتاب استفاده کنید و با صدای بلند گفته‌های آنها را درباره شغلشان

بخوانید.

بهتر است برای آموزش این درس حتماً دانش‌آموزان را به موزه‌های ببرید.

از دانش‌آموزان پرسید که آیا تا به حال از موزه‌های بازدید کرده‌اند و میتوانند درباره آن توضیح دهند. به

آنها بگویید موزه مکانی است که اشیا باارزش که مربوط به گذشتگان است، در آنجا نگهداری میشود و با رفتن

به موزه‌ها با زندگی گذشتگان بیشتر آشنا میشویم. به دانش‌آموزان تأکید کنید که در موزه، مقرراتی وجود دارد که

بازدیدکنندگان ملزم به رعایت آنها هستند، مثلاً: ۱. باید بلیت تهیه کنیم؛ ۲. با سکوت خود به راهنمای موزه که

توضیح میدهد، احترام بگذاریم؛ ۳. اگر در مکانی تذکر داده‌اند که عکسبرداری ممنوع است از آنجا عکس

نگیریم؛ ۴. در فضای موزه ندویم؛ ۵. در فضای موزه بلند حرف نزنیم؛ ۶. به اشیا موزه دست نزنیم.

برای تعمیق یادگیری بهتر است این فعالیتها در کلاس انجام شود.

فعایت ۳: به کار ببندیم را در کلاس انجام دهید.

۱. دانش آموزان با گِل سفال، چند نمونه ظرف سفالی را که مردم در زمانهای قدیم از آنها استفاده میکردند، بسازند. شما این ظرف را در محل مناسبی به نمایش بگذارید.

یکی از مهارتهای مهم این درس بررسی و مشاهده دقیق آثار تاریخی است، به همین دلیل فعالیت صفحه ۴۳ طراحی شده است (جای کپی و توضیح تصاویر).

جام نقره‌ای زن ایلامی	سنگ نگاره زن ایلامی در حال نخ‌ریسی	مهر سنگی زمان ایلامی‌ها	سکه زمان یکی از پادشاهان ایلامی
.....	کلاه خود جنگی برنزی طلاکوبی شده ایلامی‌ها	کوزه سفالی ایلامی	لیوان سفالی ایلامی

به پایان ببرید

با مرور و جمع‌بندی وظایف و کارهاییک باستانشناس و مورخ و با انجام فعالیتهای به کار ببندیم فصل ۳ و درس ۱۰ را به پایان میرسیم. اگرچه در فعالیت (۱) از دانش‌آموزان خواسته شده که درباره موزه‌ای که در شهر یا استان آنها وجود دارد پرس‌وجو کنند و بزرگترها بچه‌ها را به آنجا ببرند اما همکار گرامی در صورت امکان خود شما با نزدیکترین موزه تماس گرفته و بچه‌ها را به دیدن آنجا ببرید.

به عنوان تکلیف پایانی از بچه‌ها بخواهید که وسیله‌های قدیمی در منزل و یا خانه پدر بزرگ و مادر بزرگ خود را مشاهده کنند و در صورت امکان آن را به کلاس بیاورند و یا از آن عکس بگیرند و گزارشی از آن به کلاس ارائه کنند.

محورهای عمده ارزشیابی

از محورهای عمده ارزشیابی این درس این است که دانش‌آموزان بتوانند کار مورخ و باستانشناس، و کاربردهای موزه و آداب و رفتار مناسب در آن را بیان کنند و یک موزه را در محل زندگی خود پرس‌وجو و شناسایی کنند. با توجه به تصاویر وسایل و ابزار در تمدنهای باستانی، آنها را بررسی کنند و تشخیص دهند.

**معلم گرامی!

شما می‌توانید علاوه بر تصاویر کتاب، تصاویر بیشتری از اشیای قدیمی تهیه نمایید و برای مشاهده دقیق و

بررسی به دانش‌آموزان بدهید تا این مهارت بیشتر و بهتر پرورش یابد.

ملاحظات تدریس / دانستیهای معلم

****تفاوت کار مورخ و باستان‌شناس:**

مورخان در مورد رویدادها و حوادث تاریخی جستجو و بررسی میکنند و مدارک و شواهدی را به دست می‌آورند که علل آن حوادث را تبیین می‌کند. مورخان نیز از نتایج کار باستان‌شناسان استفاده می‌کنند. اما باستان‌شناس به بررسی و مطالعه مکانها و اشیایی که از گذشته، برجا مانده است، می‌پردازد. باستان‌شناسی بهترین ابزاری است که به کمک آن می‌توانیم معماهای زندگی دوران باستان را حل کنیم. باستان‌شناسان با حفاری در سایت‌های مخصوص وسایل مکشوفه به دست آمده را آزمایش کرده، تاریخ آن را تعیین و نوع ساخت آن را تجزیه و تحلیل می‌کنند. باستان‌شناسان از علوم زمین‌شناسی، شیمی و نقشه‌کشی برای مطالعات و تحقیقات خود استفاده می‌کنند.

*****فعالیت‌های بیشتر**

ساخت یک اجاق دوره پارینه‌سنگی

فکر می‌کنید وقتی انسان‌های نخستین

محل زندگی‌شان را ترک می‌کردند، چه بر سر

اجاق‌هایشان می‌آمد؟

یکی از مهم‌ترین قدم‌ها در مسیر پیشرفت اجدادمان، روشن نگه‌داشتن آتش بود. بعد از کشف آتش، انسان‌های هومو اریکتوس و هومو ساپینس توانستند گوشت را بپزند، حیوانات وحشی را از خودشان دور نگه دارند، و از همه مهم‌تر گرم شوند. آن‌ها همچنین از روشنایی آتش در شب‌های بلند زمستان استفاده می‌کردند. فکر کنید زندگی در غاری بدون نور چقدر کسالت‌آور

(تصویر یک اجاق سنگی)

می بود!

آتش به سادگی نمی توانست در فضای باز روشن بماند و احتمالاً اجدادمان هم به این موضوع پی برده بودند. آن‌ها باید راهی برای کنترل شعله آتش پیدا می کردند تا خواب راحتی در مکانی گرم داشته باشند. انسان‌های نخستین متوجه شده بودند چوب و گیاهان مختلف به راحتی می سوزند، برخلاف سنگ و خاک.

منبع: کتاب *باستان‌شناسی کشف رازهای گذشته*، ریچارد پنچیک، ترجمه ساقی نخعی‌زاده، ققنوس ۱۳۹۰

یک اجاق، یا آتشدان سنگی، ساده‌ترین وسیله برای روشن نگه داشتن آتش است. سنگ می تواند گرما را نیز در خود نگه دارد و کم کم به محیط منتقل کند؛ حتی بعد از خاموش شدن آتش. چون اجاق‌ها از سنگ ساخته می شدند و سنگ نمی پوسد، یافتنشان هم برای باستان‌شناسان سخت نیست.

وسایل

- ده- بیست سنگ بزرگ و نسبتاً صاف (تخته سنگ خوب است).
- بیست سنگ گرد یا مستطیل شکل
- کمچه یا بیلچه

مکان مناسبی را خارج از منزل پیدا کنید (مثلاً حیاط خلوت یا ساحل) و سنگ‌های بزرگ و صاف را کنار هم بگذارید، طوری که انگار آن‌ها را روی سطح یک دایره می چینید. حالا سنگ‌های کوچک را دورتادورشان قرار دهید و بعد محل هر کدام را کمی گود کنید، طوری که نیمی از آن در خاک و نیمی بیرون باشد. حالا شما یک اجاق پارینه سنگی دارید!

کپسول زمان

استفاده از «کپسول زمان» راهی است برای محافظت از زمان حال و انتقال اطلاعات به آیندگان تا بدانند زندگی گذشتگان چگونه بوده است. این روش از قرن نوزدهم رایج شد. یکی از بزرگ‌ترین کپسول‌های زمان در دنیا که سه هزار مترمربع وسعت دارد، در غاری در کالیفرنیا در سال ۱۹۶۶ م‌ه‌م و موم شد. البته تمام سایت‌های باستان‌شناسی به نوعی کپسول‌های زمانند که ناخواسته از گذشته به جای مانده‌اند.

وسایل

- چند پاکت قهوه‌ای (به اندازه پاکت‌های آجیل‌فروشی)
- پنج چیز کوچک شخصی
- مداد
- یک دسته کاغذ

در این فعالیت شما می‌آموزید که شبیه یک باستان‌شناس فکر کنید و تلاش می‌کنید درباره همکلاسی‌هایتان به نتایجی برسید. اگر نمی‌توانید در مدرسه به این فعالیت بپردازید با چند تن از دوستانتان جای دیگری جمع شوید. دقت کنید که تعداد پاکت‌ها از تعداد شما کم‌تر نباشد. حالا پنج چیز کوچک شخصیتان را که فکر می‌کنید برای بودن در یک کپسول زمان بهتر است انتخاب کنید. از دوستانتان هم بخواهید همین کار را بکنند. هر کس باید وسایلش را بدون آنکه دیگران ببینند درون پاکت خود بگذارد. می‌توانید اول اسمتان را هم ته آن بنویسید تا بعداً راحت‌تر پیدایش کنید. تمام پاکت‌ها را یک‌جا بگذارید و از میان آن‌ها پاکت شخص دیگری را بردارید و باز کنید.

پاکت را خالی کنید و به اشیای داخل آن نگاه کنید. چه هستند؟ آیا می‌توانید بگویید صاحبشان کیست؟ چگونه می‌توانید تاریخ ساخت آن‌ها را تعیین کنید؟ آیا آنچه دوست یا همکلاسیتان - با توجه به چیزهای شخصیتان - درباره شما نوشته درست است؟

منبع: کتاب *باستان‌شناسی کشف رازهای گذشته*، ریچارد پنچیک، ترجمه ساقی نخعی زاده، ققنوس ۱۳۹۰